

VẤN ĐỀ HỢP TÁC XÃ TRONG CHỦ NGHĨA XÃ HỘI KHOA HỌC

NGUYỄN NGỌC THÀNH

Ngày nay, những di sản quý giá về lý luận mà Lênin để lại cho chúng ta bao gồm nhiều mặt, nhiều lĩnh vực khác nhau. Lâu nay chúng đã được nhiều tác giả nghiên cứu và bàn đến. Ở đây, chúng tôi chỉ đề cập một vấn đề nhỏ - đó là những tư tưởng về hợp tác xã mà Lênin đã thể hiện trong "chính sách kinh tế mới" thời kỳ 1921-1926.

1. Vị trí của hợp tác xã trong sự nghiệp xây dựng chủ nghĩa xã hội.

Nếu chúng ta xét trong quá trình lịch sử thì thấy những tư tưởng về hợp tác xã đã xuất hiện vào khoảng giữa thế kỷ XIX. Các nhà XHCN không tương đương với đại Sác-lơ Phuriê và Rô-bớt Ô-oen đã đề xướng và thử nghiệm dưới những hình thức và tên gọi khác nhau như "Hội liên hiệp" hoặc "hài hòa mới"... là sự biểu hiện về mặt tổ chức của HTX nhằm mục đích liên kết một cách có ý thức những sự nỗ lực của mọi người để cùng giải quyết những vấn đề đặt ra trước mắt họ. Đó là sự hợp nhất sức lực, phương tiện riêng của mọi người dựa trên cơ sở tình nguyện để bảo đảm những điều kiện cơ bản của tồn tại, để hợp lý hóa sản xuất, sinh hoạt và toàn bộ đời sống xã hội.

Những tư tưởng HTX của các nhà sáng lập CNXH không tương đương đã không trở thành hiện thực vì thiếu cơ sở khoa học vững chắc.

C. Mác và F. Anghen cho rằng có thể có bước quá độ cách mạng trực tiếp từ CNTB sang CNCS mà không cần giai đoạn trung gian nào cả. Với quan niệm đó, nên ở giai đoạn đầu hoạt động lý luận của mình, Mác và Anghen đã phê phán gay gắt tư tưởng HTX đó. Hai ông tỏ thái độ bất bình về tình thần cải lương lộ liễu của phòng trào HTX thời gian đó.

Mãi đến đầu thập kỷ 60 của thế kỷ XIX, Mác và Anghen dần dần thay đổi quan điểm, thái độ trước của mình. Hai ông ngày càng bắt đầu chú ý hơn tới kinh nghiệm trước đây của các HTX công nhân, nói riêng là các xưởng được thành lập những năm đầu tiên sau cách mạng tư sản dân chủ (1848-1849) ở châu Âu và nhắc tới những thành tích kinh tế lớn của các xưởng này. Trong tập 4 của bộ Tư sản, C. Mác đã đặc biệt nhấn mạnh là theo thường lệ các xưởng HTX công nhân "cho lãi cao hơn mức lãi trung bình" (1)

Năm 1864 văn kiện được thông qua khi thành lập Quốc tế I "Tuyên ngôn thành lập

hội liên hiệp công nhân quốc tế" mà Mác và Anghen tham gia dự thảo đã nhận xét sự phát triển các xưởng HTX công nhân là một trong những thành tựu xã hội chính của giai cấp vô sản trong mười lăm năm trước đó.

Văn kiện này nói rõ: "Ý nghĩa của thí nghiệm xã hội vĩ đại này không thể đánh giá hết được. Các xưởng HTX xuất hiện trong điều kiện xã hội tư sản chứng minh không cần có các nhà tư sản còn sau cuộc cách mạng sắp tới, sau khi giai cấp tư sản giành được quyền lực chính trị, chúng có thể sử dụng để tổ chức nền sản xuất HTX toàn dân" (2)

Vào cuối thế kỷ XIX, trong tác phẩm "Vấn đề nông dân ở Pháp và nước Đức", xuất bản năm 1892, Anghen đã trình bày một cách tỷ mỉ quan niệm của mình về những con đường xã hội hóa nền sản xuất nông nghiệp, dự kiến song song với việc hợp tác hóa nền sản xuất nhỏ, sẽ quốc hữu hóa ruộng đất của địa chủ và trong khu vực nông nghiệp sẽ cùng tồn tại hai hình thức sở hữu xã hội là sở hữu khu vực nhà nước và sở hữu của các hội liên hiệp - HTX.

Theo quan điểm lịch sử mà phân tích, chúng ta thấy được sự hình thành những tư tưởng về HTX ngày càng, được xác lập với chất lượng tăng lên trong học thuyết về CNXH của Các Mác.

Từ chỗ bị phê phán đến chỗ được thừa nhận và tiến lên sự khẳng định về phương diện lý luận đó là một quá trình nhận thức thực tiễn và phương pháp khoa học sâu sắc của các nhà sáng lập CNXH khoa học.

Những tư tưởng về HTX được khẳng định về phương diện lý luận cho chúng ta thấy vai trò to lớn của nó trong giai đoạn đầu của xã hội mới - xã hội XHCN và CSCN. Những giá trị đó đến nay còn được giữ nguyên và trở thành hiện thực.

- HTX là hình thức tổ chức kinh tế nhằm đẩy mạnh quá trình sản xuất, trao đổi và tiêu dùng trên mọi lĩnh vực nông nghiệp, thủ công nghiệp, thương nghiệp nhằm tăng nhanh hơn khối lượng sản phẩm cho xã hội để cải thiện đời sống của nhân dân.

- Với tính ưu việt của sự hiệp tác, việc xây dựng HTX sẽ có tác dụng to lớn trong việc đẩy nhanh tốc độ xã hội hóa tư liệu sản xuất trong khu vực nông nghiệp, xác lập hình thức sở tập thể trên một bình diện rộng lớn, thiết thực góp phần xây dựng nền sản xuất lớn trong nông nghiệp và củng cố khối liên minh công nông một cách vững chắc.

- HTX còn đóng góp phần đáng kể vào việc nâng cao trình độ văn hóa cho người nông dân, xây dựng nông thôn văn minh. Đó là một trong những điều kiện để xây dựng thành công CNXH.

2. Từ HTX tư bản đến HTX xã hội chủ nghĩa là một bước chuyển biến sâu sắc trong nhận thức của Lênin về HTX.

HTX là một nội dung mà Lênin rất chú ý và đề tâm nghiên cứu một cách thích đáng. Lênin cũng xuất phát từ CNTB để nghiên cứu về HTX vào những năm cuối thế kỷ XIX (năm 1889). Khi bàn về "chủ nghĩa tư bản trong nông nghiệp", Lênin đã nêu ra những mối quan hệ mang tính chất khách quan hết sức cần thiết. Đó là:

- Mối quan hệ giữa sự phát triển của CNTB và việc thành lập các HTX. Lênin cho rằng khi mà CNTB càng phát triển thì việc đẩy mạnh xã hội hóa nền sản xuất nông nghiệp càng trở nên cần thiết và việc thành lập các HTX là một xu hướng khách quan không tránh khỏi. Từ đó, chúng ta có thể nói rằng HTX là công cụ, là phương tiện thúc đẩy xã hội tư bản phát triển. Do đó, các nhà kinh doanh nông nghiệp ở giai đoạn CNTB có hứng thú muốn nhanh chóng lập ra tổ chức các HTX.

- Mối quan hệ thứ hai là quan hệ giữa hình thức sản xuất hợp tác và việc xây dựng nền sản xuất lớn. Lênin cũng chỉ rõ xã hội tư bản muốn phát triển được thì trước hết phải dựa trên cơ sở nền sản xuất lớn bao gồm cả sản xuất nông nghiệp. HTX chính là cơ sở để xây dựng nền sản xuất lớn và nó thể hiện được tính ưu việt của nền sản xuất lớn đó. Lênin viết: "Trong nông nghiệp, sản xuất lớn là hơn hẳn sản xuất nhỏ, đó là điều không tránh được" (3). Đồng thời để thấy rõ xu hướng xây dựng HTX dưới CNTB, Lênin lại viết tiếp: "xu hướng của các nhà kinh doanh nông nghiệp muốn lập ra các tổ HTX cũng đã nói lên tính ưu việt của sản xuất lớn" (4).

Từ các căn cứ đó, Lênin chỉ cho chúng ta thấy rằng dưới CNTB, việc thành lập các HTX là điều cần thiết và mang tính khách quan. Nhưng Lênin cũng nhắc nhở chúng ta muốn thấy hết tính chất sâu sắc trong sự phát triển của HTX phải căn cứ vào điều kiện cụ thể để xem xét. Đó là: "cả một loạt điều kiện kinh tế, chính trị và văn hóa nhất định" (5). Với tầm nhìn sâu sắc toàn diện và cụ thể, Lênin chỉ ra rằng: dưới CNTB, HTX là sản phẩm của xã hội tư bản, là sự kết tinh của trí tuệ, của văn minh nhân loại. Khi giai cấp tư sản còn nắm giữ chính quyền, khi còn tồn tại sở hữu tư nhân về tư liệu sản xuất thì tính chất của HTX là HTX tư sản, những ai nghĩ rằng có thể biến nó thành XHCN là ảo tưởng. Rõ ràng dưới CNTB hình thức HTX là HTX tư sản trong đó chứa đựng các nội dung của tư sản thì nó tạo ra bản chất HTX là HTX tư sản". HTX của những người tiểu nông hiền nhiên là một khâu trong quá trình tiến bộ kinh tế, nhưng có thể bước chuyển sang CNTB. Chứ hoàn toàn không phải là bước chuyển sang chủ nghĩa tập thể" (6).

Đặc biệt những tư tưởng của Lênin về HTX trong điều kiện thực hiện chính sách kinh tế mới, cho chúng ta thấy bước chuyển biến sâu sắc trong nhận thức của Lênin. Xuất phát từ đặc điểm của nước Nga là một nước TBCN phát triển ở mức trung bình, nền nông nghiệp lạc hậu, đất nước vừa ra khỏi chiến tranh đang ở trong tình trạng khủng hoảng sâu sắc về mọi mặt... Để đưa nước Nga thoát khỏi tình trạng khủng hoảng và làm cho CNXH được xác lập trên cơ sở hiện thực của nó, Lênin đã chỉ cho chúng ta thấy rằng: cứ để cho CNTB phát triển ở một mức độ nhất định theo hướng CNXH nhà nước. Các HTX cũng là một kiểu CNTB nhà nước. Đẩy mạnh xây dựng HTX cũng chính là tăng cường công tác kiểm kê kiểm soát của nhà nước đối với vùng nông thôn rộng lớn. HTX là nơi tập hợp hàng triệu triệu nông dân đi theo CNXH vừa tăng cường liên minh công nông vừa phát triển SX. HTX cũng là nơi sản xuất hàng hóa, vừa là nơi điều hòa lợi ích trong xã hội đang phát triển nền văn hóa và văn minh ở nông thôn. Trong khi thực hiện chủ trương phát triển nông nghiệp, Lênin đặc biệt nhấn mạnh tư tưởng không sự tiểu nông tự phát lên CNTB. Trong tác phẩm bàn về "chế độ HTX", Lênin viết: "chế độ HTX đối với chúng ta ở Nga, có một ý nghĩa to lớn vô hạn. Qua chính sách kinh tế mới,

chúng ta đã nhượng bộ người nông dân được coi là thương nhân, nhượng bộ nguyên tắc thương nghiệp tư nhân, chính do đó mà có ý nghĩa lớn lao của chế độ HTX. Thực ra mà nói, tất cả những điều chúng ta phải làm dưới chế độ chính sách kinh tế mới là ở chỗ tập hợp những tầng lớp nhân dân Nga thật sự sâu rộng vào HTX, vì hiện nay chúng ta đã tìm ra được mức độ kết hợp lợi ích tư nhân, lợi ích thương nghiệp tư nhân với việc nhà nước kiểm tra, kiểm soát những lợi ích đó, mức độ làm cho lợi ích tư nhân phục tùng lợi ích chung, điều mà trước đây là nan giải đối với rất nhiều người XHCN" (7)

Đây là bước chuyển biến sâu sắc trong tư tưởng của Lênin khi chuyển từ con đường xây dựng CNXH trực tiếp sang con đường gián tiếp mang tính hiện thực sâu sắc. Rõ ràng là trong điều kiện mới, hình thức HTX tư bản được thay thế bằng nội dung CNXH sẽ tạo ra bản chất mới mang chất lượng cao hơn, đó là HTX mang bản chất XHCN. Đúng như Lênin viết: "Khi các tư liệu sản xuất đã thuộc về xã hội, khi giai cấp vô sản, với tư cách là giai cấp thắng giai cấp tư sản - thì chế độ của những xã viên HTX văn minh là chế độ XHCN" (8). Trước đó có một số người suy nghĩ về CNXH, đã đi tìm CNXH, nhưng họ cứ nghĩ xã hội một cách cao xa và đi kiếm tìm ở đâu đâu. Ở đây Lênin đã cho chúng ta thấy rằng phải tìm kiếm CNXH trong mảnh đất hiện thực mà chúng ta đang sống, trong xã hội mà lịch sử đã để lại cho chúng ta. Chúng ta phải có trách nhiệm kế thừa những sự tốt đẹp ở trong nền văn minh nhân loại và không ngừng nâng cao giá trị hiện thực của nó.

3. Qua nghiên cứu vấn đề HTX trong "chính sách kinh tế mới", chúng ta có thể rút ra những điểm sau đây:

- HTX cũng như trăm nghìn sự vật hiện tượng khác chính là sự kết tinh của trí tuệ và nền văn minh nhân loại. Chúng ta cần xem xét một cách toàn diện và đặt nó trong hoàn cảnh cụ thể, kế thừa và nâng cao giá trị của nó trong hiện thực. Đó là thái độ khoa học nhất để có thể tìm ra con đường ngắn nhất mà tiến lên nhằm đạt mục tiêu cao hơn.

- Với tinh thần đó, chúng ta cần xem xét một cách cụ thể những cái gì chúng ta đã có để chuyển đổi nó sang những cái mà chúng ta đang cần hiện nay.

- Ngày nay trên đất nước Việt Nam, chúng ta đang thực hiện các nghị quyết của đại hội Đảng toàn quốc lần thứ VI, lần thứ VII, thực hiện công cuộc đổi mới. Đổi mới là cần thiết phải tìm những biện pháp tốt nhất để thực hiện thắng lợi mục tiêu mà Bác Hồ đã lựa chọn là đưa nước ta lên CNXH. Chúng ta sẽ biến đổi những cái đã có để qui tụ về mục tiêu chúng ta đang đi tới. Một số người đã nghĩ rằng: đổi mới là phá hết để làm lại, những ai nghĩ như vậy là sai với tinh thần mà Lênin đã chỉ ra, những người đó không tránh khỏi mắc phải bệnh chủ quan, mơ hồ. Ở nước ta hiện nay cách tốt nhất để giúp chúng ta tránh sai lầm khuyết điểm là cần phải nắm vững những tư tưởng của Lênin và những điều mà Đảng ta đã cụ thể hóa trong nghị quyết Đại hội toàn quốc lần thứ VII: "tiếp tục đổi mới và kiện toàn kinh tế tập thể theo nguyên tắc tự nguyện, dân chủ, bình đẳng, phát huy và kết hợp hài hòa sức mạnh của tập thể và của xã viên. Phát triển các hình thức hợp tác xã đa dạng và mở rộng các hình thức kinh tế tập thể trong nông nghiệp, tiểu thủ công nghiệp, mua bán, tín dụng (nông thôn) ở những nơi cần thiết và có điều kiện.

Tổng kết việc thực hiện nghị quyết X của Bộ chính trị, tiếp tục đổi mới cơ chế quản lý các HTX nông nghiệp theo hướng vừa bảo đảm quyền tự chủ của xã viên, vừa tăng cường vai trò của ban quản trị trong một số việc quản lý, điều hành sản xuất, làm tốt những khâu dịch vụ cần thiết, củng cố chính quyền và các đoàn thể thực hiện tốt chính sách xã hội và xây dựng nông thôn mới⁽⁹⁾. Thực hiện tốt đường lối đó có nghĩa là chúng ta phải làm tốt các khâu như sau: - phải xác lập rõ ràng nhanh chóng bằng pháp luật quyền sở hữu và quyền sử dụng ruộng đất của xã viên HTX, làm cho họ thật sự yên tâm khai thác tốt tiềm năng để có thể sản xuất ra nhiều hàng hóa trong nông nghiệp: - thực hiện đa dạng hóa các loại hình HTX ở nông thôn, như: HTX nông nghiệp, HTX tiểu thủ công nghiệp, HTX mua bán, HTX tín dụng..., - tiếp tục đổi mới công tác quản lý HTX, đặc biệt làm tốt những khâu dịch vụ kỹ thuật, phân bón, thủy lợi, chế biến nông sản... làm như vậy là để bảo đảm tốt đầu vào đầu ra cho các HTX: - đẩy mạnh việc xây dựng các chính sách xã hội làm cho cuộc cách mạng khoa học kỹ thuật thấm sâu vào người xã viên HTX, góp phần xây dựng nền văn minh ở nông thôn...

CHÚ THÍCH

(1) C. Mác - Anghen - Toàn tập, tiếng Nga, T.26, phần 3, Tr. 368

(2) Những công thức mácxít sinh động chế độ của những xã viên HTX văn minh là chế độ XHCN - nhà XB APN, M. 1988, Tr.9

(3) (4) (5) (6) (7) (8) Lênin toàn tập, tiếng Việt, NXB Tiến bộ M. 1974, Tr. 139, 141, (T. 4), tr. 7, 8 (T. 45), Tr. 421, 422, 425 (T. 45)

(9) Những vấn đề Đại hội Đảng toàn quốc lần thứ VII, Bộ GDDT XB, tr. 53